

Bağlantısızlık

XX. Yüzyılda devletlerin dış politika uygulamalarında başvurdukları dış politika stratejilerinden birisi de bağlantısızlık stratejisi olmuştur. Esas itibarıyla iki kutuplu bir sistemde Asya, Afrika ve Latin Amerika ülkeleri tarafından benimsenen bu dış politika stratejisi, II. Dünya Savaşı sonrası dönemde hâkim yapı olan iki kutuplu sisteme bir tepki olarak ortaya çıkmıştır. İki kutuplu sistem sonrasında siyasal anlamı zayıflamış, daha çok benzer sosyo-ekonomik tercihleri olan ülkelerin zaman zaman hatırladıkları bir politika tutumuna dönüşmüştür.

1) Kavram ve Tanım

İki kutuplu sistem döneminde Avrupa, Kuzey Amerika ve Kuzey Asya dışındaki bölge veya ülkelerden birisi, birkaçı veya tamamı ile ilgili olarak yapılan tanımlamalarda kullanılan “yoksul”, “azgelişmiş”, “çevre”, “güney”, “üçüncü dünya”, “tarafsız”, “tarafsızlıkçı” gibi terimler zaman zaman bağlantısızlık ile anlamdaş olarak kullanılmaktaydılar. Böylece aynı ülke veya ülkeler grubu gelişigüzel olarak bu terimlerin birçoğu ile ifade edildiği gibi, birbirlerinden farklı kapsamlardaki ülke gruplarının aynı deyimle adlandırıldığı da görülmekteydi. Belirtilmesi gereken, esas olarak siyasal düzeye ilişkin bir kavram olan bağlantısızlık teriminin bunlardan hiçbirisi ile anlamdaş olarak kullanılmadığıdır. Doğal olarak bu durum, bağlantısızlık kavramının bu gibi kavramlarla olan yakın ilişkisini göz ardı etmek anlamına gelmemektedir. Gerçekten de Soğuk Savaş döneminde bu stratejiyi izleyen birçok bağlantısız ülkenin “yoksul” olduğunu, “güney” ülkeleri safında yer aldığını, “azgelişmiş” veya “çevre” ülkelerinin büyük çoğunluğunun bağlantısızlık türünden, ona benzeyen bir dış politika stratejisi izlediklerini söylemek mümkündür.

İki kutuplu sistemin ortadan kalkmasından sonra artık tarihi bir anlama sahip olan “üçüncü dünya” deyimini de bu iktisadi düzeye ağırlık tanıyan terimler ile benzer bir anlam taşımaktaydı, taşımaktadır. Örneğin “77’ler Grubu” deyimini bu anlamda kullanılmaktaydı. Bununla beraber Soğuk Savaş döneminde deyim, sömürge veya yarı sömürge geçmişine sahip Asya, Afrika ve Latin Amerika ülkelerini tarif etmek gibi siyasal bir anlam yüklenilerek de kullanılmıştır. Öte yandan, aynı deyim yerine “yeni ülkeler” deyimini de kullanılabilmekteydi. Üçüncü dünya kavramına yüklenen anlam ve kapsamlara ilişkin sayısı daha da arttırılabilecek olan bu örneklerin hiçbirisinin, en genel bir ifade ile o dönemde “var olan bloklara ilişkin ittifakların ve bunlar arasındaki çatışmaların dışında kalmak” olarak tanımlanabilen bağlantısızlık stratejisinin saptanmasına uygun bir ortak payda geliştirmeye elverişli olmadığını, bu deyimler ile kastedilen ülke ve ülke gruplarının çoğu defa bağlantısız ülkeleri de kapsamlarına almalarına rağmen aralarında tam bir karşılıklık bulunmadığını söylemek mümkündür.

Konu ile yakından ilgili bir terim de “tarafsızlık”tır. Tarafsızlık kavramının esas itibarıyla hukuki bir nitelik taşıyan “tarafsızlık”tan farklıdır. Siyasal bir nitelik taşıyan tarafsızlık “aktif bir tutum” olarak anlaşıldığı takdirde bağlantısızlık ile eş anlamlı olarak kullanılabilmekteydi. Bu türden bir dış politika stratejisi izlemiş olan ülkelerin sözcülerine göre aktif tarafsızlık “yalın bir tarafsızlık ya da bloklara eşit uzaklıkta olmayı amaçlayan pragmatik bir anlayış...” olmayıp, aksine “...uluslararası sorunlara ilişkin olarak da aktif ve etkin bir işbirliğini” öngörmekte ve de bu niteliği itibarıyla tarafsızlık ve daimi tarafsızlık olgularından ayrılmaktaydı. Bunlara göre “savaşın dışında kalmanın en iyi yolu savaşın çıkmasını önlemektir.” İki kutuplu veya benzeri bir uluslararası sistemde bir ülkenin aktif tarafsızlık ya da bağlantısızlık türü bir dış politika stratejisi izlediğinden söz edilebilmesi için bu ülke; a) Barış içerisinde bir arada yaşama (*peaceful coexistence*) ilkesine dayalı bir dış politika izlemelidir, b) (NATO ya da Varşova Paketi, CENTO veya SEATO gibi) çok taraflı askeri ittifaklara katılmamalıdır, c) Özgürlük ve bağımsızlık hareketlerini desteklemelidir, d)

Büyük güçlerle ikili askeri ittifaklara katılmamalı, topraklarında kendi rızası ile kurulan yabancı askeri üsler bulunmamalıdır.

2) Bağlantısızlık Stratejisinin Tercih ve Uygulanışını Etkileyen Faktörler

Bir dış politika stratejisi olarak bağlantısızlık diğerlerine göre oldukça yeni, II. Dünya Savaşı sonrası dönemin yarattığı bir olgudur. Savaş sonrasında Asya ve Afrika'da bağımsızlıklarına kavuşan yeni ülkeler ekonomik ve askeri açılarından zayıf, siyasal açıdan da belirsizliklerle doluydular. Çoğunun düzenli bir ordusu bile yoktu. Olanları da genellikle küçük, eksik donanımlı, silah ve teçhizat bakımından tamamen dışa bağımlı ve de ülkenin dışa karşı güvenliğini sağlamaktan çok iç güvenlik ihtiyaçlarına göre düzenlenmiş durumdaydılar. Genellikle çok farklı özellikler gösteren siyasal yapılara sahip bu ülkelerin çoğunda sömürge yönetimlerine karşı bağımsızlık mücadelesini yürütmüş olan bir liderler kadrosu yönetimi elinde bulundurmaktaydı. Uluslararası sistemdeki bloklar arası mücadele açısından Soğuk Savaş döneminin hüküm sürdüğü bu yıllarda Asya-Afrika-Latin Amerika ülkelerinin bu durumları, blokların bu ülkeleri etkileri altına almaları açısından oldukça uygun bir ortam hazırlıyor gibi gözükmekteydi. Bu süreç ekonomik açıdan söz konusu olabileceği gibi siyasi/askeri açıdan da söz konusu olabilirdi. Bu ülkelerden bazılarının blokların doğrudan etkisine girmemek için siyasi/askeri açıdan direnmeleri bağlantısızlık hareketini yaratmıştır. Buna paralel olarak ekonomik açıdan ortaya çıkan direnmeler de, önce Birleşmiş Milletler Ticaret ve Gelişme Konferansı (*United Nations Conference for Trade and Development-UNCTAD*) sonra da Kuzey-Güney Diyaloğu çerçevesinde Yeni Uluslararası Ekonomik Düzen-YUED (*New International Economic Order-NIEO*) tartışmaları yolu ile ortaya konmuştur.

a) İçsel Faktörler

Soğuk Savaş yıllarının Amerika Birleşik Devletleri dışişleri bakanlarından John Foster Dulles 1956 yılında bağlantısızlığı "uluslararası ahlaka aykırı ve dar görüşlü bir tutum" olarak nitelendirmişti. Ülkesinin Sovyetler Birliği'ne karşı uyguladığı çevreleme politikasına ters düştüğü için Dulles'ı kızdıran bu eğilim, bağımsızlıklarını yeni kazanmış Asya ve Afrika ülkeleri açısından hem moral değeri yüksek hem de esas olarak kendi çıkarlarına uygun bir tutum olarak değerlendiriliyordu. Bilindiği gibi, bu ülkeler (birkaç istisna dışında) Batılı güçlerin sömürgesi olmuş olma ortak özelliğine sahiptiler. Uzun yıllar sömürge durumunda yaşamış olan bu ülkeler için siyasal bağımsızlık son derece önemli bir değerdi. Klasik uluslararası hukukun mutlak egemenlik kavramına yakın bir bağımsızlık anlayışı bu ülkeleri, özellikle kendilerinden güçlü birimlerle ilişkiye girerken çok ihtiyatlı olmaya itiyordu. Gerçekten de, eski yıllarda ülkelerini denetimleri altında bulunduran büyük güçlerce kendilerine imzalatılan bazı siyasi/askeri anlaşmalar, bu ülkelerin insanlarına başkaları için savaşma ve ölme yükümlülüğünden başka pek bir şey getirmemişti. Siyasal bağımsızlıklarını elde ettikleri bu yeni dönemde içerisinde büyük güçlerin de yer aldığı siyasi/askeri bloklaşmalara katılarak bu defa da kendi iradeleriyle benzer bir duruma düşmek istemiyorlardı. Bu bağlamda söz konusu ülkeler için bağlantısızlık bağımsızlık ile aynı şeydi.

Dış politikalarında bağlantısızlık stratejisine yönelen ülkelerin büyük çoğunluğu birbirinden farklı dil, din, ırk ve kültürlere ait gruplardan meydana gelmekteydiler. Dolayısıyla, ulusal entegrasyon yolu ile bir ulusal kimlik yaratma, bu ülkelerin yönetici kadrolarının karşısında duran en önemli sorunlardan birisiydi. Bu açıdan, ülke dış politikasında bağlantısızlık stratejisinin uygulanması yolu ile uluslararası politikaya aktif bir katılım, ulusal güçlere göre oluşan hiyerarşinin çok altlarında yer alan bir ülkenin bu konumunu nispeten iyileştirebilmesi dolayısıyla bu ulusal kimlik yaratma politikası açısından önemliydi. Ayrıca bu yolla ülke yöneticileri, içte mevcut olan çeşitli siyasal ve ekonomik sorunları kısmen unutturarak ilgiyi dışa çekme imkânına da sahip olmaktaydılar.

Bir ülkenin bağılantısızlık türü bir dış politika stratejisine yönelmesi çoğu defa bir ulusal uzlaşmayı da mümkün kılmaktaydı. Yeni bağımsızlıklarını kazanan eski sömürgelerde genellikle, eski sömürgeci ülkelerle tüm bağların kopartılmamasını isteyen kesimler olduğu gibi özellikle bağımsızlık mücadelesinin zorlu olduğu ülkelerde, bu ülkeler ile ilişkilerin sürdürülmemesini isteyen Batı-karşıtı radikal kesimler de mevcuttu. Dolayısıyla bu ülkelerde yönetimi elinde bulunduranlar, bu eğilimlerden her ikisinin de kabul edebileceği bir dış politika stratejisi olan bağılantısızlığa yönelerek bir denge politikası izleme imkânına kavuşuyorlardı.

b) Dışsal Faktörler

Bir ülkenin bağılantısızlık stratejisine yönelmesini etkileyen dışsal faktörlerin büyük bir bölümü uluslararası sistem ile ilgilidir. İlk, kendisi sıkı iki kutuplu sisteme yani blok-dışı öğelere hak tanımayan bir ortama tepki niteliğinde olan bu stratejinin uygulanmasına en uygun uluslararası yapının gevşek iki kutuplu sistem veya benzeri bir ortam olduğu söylenebilir. Örneğin hiyerarşik bir uluslararası sistemde bağılantısızlıktan pek söz edilemeyeceği gibi gevşek iki kutuplu sistemin çok kutupluluğa yönelerek klasik güç dengesi sistemine benzer bir yapı ortaya çıkarması durumunda da bu stratejinin uygulanması orijinal anlamını yitirebilecektir.

Öte yandan, bağılantısızlık türü bir dış politika stratejisi pragmatik açıdan da bu ülkelerin çıkarlarına daha uygun gibi gözükmektedir. Ekonomik ve askeri açılardan çok güçsüz olan bu ülkeler bloklara, gruplaşmalara katıldıkları takdirde buralardaki hiyerarşinin en altlarında yer alacaklardı. Oysa bağılantısızlık hareketi onlara bu güce dayalı hiyerarşinin dışında sayılabilecek bir uluslararası konum kazandırmaktaydı. Birleşmiş Milletler Örgütü'nün Genel Kurulu içerisinde oluşturdukları oy grubu aracılığı ile ülkelerinin desteği diplomasi kulislerinde büyük ülkelerin diplomatları tarafından aranır hale gelmişti. Soğuk Savaş döneminde Kore, Kongo vb. uluslararası krizlerde de görüldüğü gibi bu ülkeler, bloklar arasında sürdürdükleri arabuluculuk çabalarıyla uluslararası sistemin sürekliliğini sağlayan bir temel öge konumuna ulaşmaktaydılar. Gerçekten de, örneğin Hindistan'ın uluslararası alanda bu yolla elde ettiği statü ve prestij bu ülkenin özellikle o yıllardaki askeri imkanlarıyla elde edebileceğinden daha fazlaydı.

Ayrıca, bu ülkeler açısından çatışma anlarına ilişkin olarak da önemli bir tehlike söz konusu değildi. Çünkü bloklar ya da büyük güçler arası rekabet bu ülkelerin güvenliğini sağlayan bir denge mekanizmasını kendiliğinden oluşturuyordu. Söz konusu ülkeler, hangi bloktan veya hangi büyük güçten ne kadar uzakta olacaklarını bağımsızlıklarına gelebilecek muhtemel tehdidin yönüne göre ayarlamaya çalışırlarken, bunu karşı blokla askeri bir pakt oluşturarak değil de bu rekabeti değerlendirerek gerçekleştirmekteydiler. Örneğin, Josip Broz Tito'nun liderliğindeki Yugoslavya, ülkenin bağımsızlığına yönelik bir tehdidin Sovyetler Birliği'nden gelebileceğini düşünerek Moskova ile "mesafeyi korumaya" çalışmış, özellikle bazı dönemlerde doğrudan Batı Bloku içerisinde yer almamakla beraber Amerika Birleşik Devletleri'nin "rekabetçi desteğini" arkasına almıştır. Buna karşılık, Cemal Abdül Nasır'ın liderliğindeki Mısır da genellikle Batılı ülkelerle sürtüşme içerisinde bulunduğundan bağımsızlığına yönelik muhtemel bir tehdidin başlıca kaynağı olarak görülen bu blokla "mesafeyi korumaya" çalışmış, bu kesimden gelen müdahalelere de (1956 Süveyş Krizi sırasında olduğu gibi) Sovyetler Birliği'nin "rekabetçi desteğini" arkasına alarak karşı durmuştur.

Çok benzer bir durum bağılantısızlık stratejisinin bağılantısız ülkelere sağladığı dış yardım imkânları açısından da söz konusu olmuştur. Buna göre, bağılantısızlık stratejisi izleyen ülkelerin blok üyesi veya lideri ülkelerle ekonomik ilişkiler içerisine girmeleri, çeşitli yardım programları çerçevesinde bu ülkelere ekonomik, mali ve teknik yardım sağlamaları mümkündür. Hatta belki de bu ülkeler doğrudan bloklar içerisinde yer alan bazı benzerlerinden daha da avantajlı bir durumdaydılar. Çünkü her iki blok liderliği de, bu ülkelerin kendilerinden uzaklaşarak karşı bloka yakınlaşma ihtimalini

düşünerek veya karşı bloka yakın bir ülkenin o bloka bağımlılığını azaltmak amacıyla bu ülkelere yardımda bulunabilmekteydiler. II. Dünya Savaşı sonrasında Yugoslavya, Hindistan, Mısır gibi bağlantısız ülkelerin dış politikaları bu olgunun çeşitli örnekleriyle doludur. Bu bloklar arası rekabet ve bu rekabetin bağlantısız bir ülke tarafından değerlendirilmesi bazen, 1965 yılının öncesi Endonezya örneğinde olduğu gibi ilginç bir görünüm de kazanabiliyordu. Bu dönemde Sovyetler Birliği'nin bu ülkenin hava kuvvetlerine yaptığı yardım Amerika Birleşik Devletleri'nin aynı ülkenin kara kuvvetlerine yaptığı yardımla dengelenmeye çalışılıyordu.

Bir ülkenin bağlantısızlık türünden bir dış politika stratejisi izlemesini etkileyen faktörler arasında büyük güçlerin bu ülkeye duydukları ihtiyaçtan da söz edilebilir. Bir büyük gücün bir küçük ülkeye fazlaca ihtiyaç duyması, bu ülkenin rakip blokun etkisine girmesine katlanamamasının temelinde ekonomik/askeri ve/veya siyasal/stratejik nedenler yatabilmektedir. Bu ülke, söz konusu büyük gücün ekonomisi ve/veya askeri sanayii için son derece önemli bir ham maddenin nadir kaynaklarından birisi durumunda olabilir. Ya da bu ülke, söz konusu büyük ülke için siyasal açıdan önemli bir yere veya bu büyük ülke için hayati önem taşıyan bir jeopolitik konuma sahip bulunabilir. Bu gibi durumlarda bağlantısızlık stratejisi izleyen ülkenin söz konusu büyük gücün rakiplerine yönelik bir yakınlaşma eğilimi, bu ülkenin örtük ya da açık bir müdahalesini de beraberinde getirebilir. 1973 yılında Şili, 1979 yılında da Afganistan'da meydana gelen olaylar bu konuda verilebilecek örneklerden bazılarıdır.

3) Bağlantısızlık Hareketinin Evrimi

Bağlantısızlık hareketi gibi nispeten gevşek bir örgütlenmeye sahip olan bir yapının evrimini ele almanın başlıca yollarından birisi bu hareketin en önemli ögesi olan devlet ve hükümet başkanları zirve konferanslarının incelenmesi olmaktadır. Bu yolla hareketin, hem genel gelişimi kronolojik bir düzenlilik içerisinde ele alınmakta hem de en önemli yapısının incelenmesi mümkün olmaktadır.

a) 1955 Bandung Konferansı

Bağlantısız ülkelerin ilk resmi toplantısının 1961 Belgrad Konferansı olduğu düşünülürse, 1955 Bandung Konferansı'nın diğerlerinden farklı bir konumu olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu konferansın önemi, bağlantısızlık hareketinin henüz örgütlü bir yapıya kavuşmadığı bu dönemde Asya-Afrika ülkeleri temelinde bir toplantının gerçekleştirilmesi, bağlantısızlık hareketinin örgütlü bir yapıya kavuşması çabaları açısından uyarıcı nitelikte bazı kararlar alınarak dünyaya ilan edilmesiyle ilgilidir. Nitekim bu toplantının genel gidişini önemli ölçüde etkileyen ve yönlendiren ülke ve liderlerden hemen hemen hepsi daha sonra bağlantısızlık hareketinin örgütlenmesi ve sürdürülmesinde önemli roller oynamışlardır.

28 Nisan 1954 tarihinde Seylan'da (Sri Lanka) yapılan Kolombo Konferansı'nda Endonezya'nın önerisi üzerine bir Asya-Afrika ülkeleri konferansı toplanması için zemin araştırılması yönünde bir karar alınmış, bunu takiben 1954 yılının Aralık ayında Endonezya'nın Bogor kentinde yapılan toplantıda (Güney Afrika, Kuzey Kore, Güney Kore, İsrail ve başkenti Tayvan olan Çin dışında) tüm bağımsız Asya-Afrika ülkelerini kapsayacak bir toplantı yapılması kararlaştırılarak (düzenleyiciler dışında) 25 ülkeye çağrı yapılması kabul edilmiş, konferansa sunulacak gündem önerisi üzerinde çalışmalar yapılmıştır.

Bandung Konferansı 18 Nisan 1955 tarihinde 29 Asya ve Afrika ülkesinin katılımıyla başlamıştır. Konferansa çağırılan 25 ülkeden sadece Orta Afrika Federasyonu toplantıya katılmamıştır. Bu durum genellikle, konferansa 24 ülkenin katıldığı yönünde yanlış bir izlenim uyandırabilmektedir. Oysa bu rakama beş düzenleyici ülkeyi de ilave etmek

gerekmektedir. Ayrıca Afrika Ulusal Kongresi'nin sözcüsü, New York'lu siyah milletvekili A. D. Powell, Kudüs eski müftüsü ve Kıbrıs Rum lideri Başpiskopos Makarios da toplantıya gözlemci olarak katılmışlardır. İlk iki gün çeşitli ülke liderlerinin yaptıkları konuşmalarla geçmiştir. Türk heyeti başkanı ve Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu bu konuşmalar sırasında "hür ülkeleri orta yolcu politika tehlikesine karşı" uyardıktan sonra en yoğun tartışmaların meydana geldiği Siyasal Komisyon'da da aynı tavrını sürdürmüş, Batılı ülkelerin oluşturdukları paktların gerekliliğini belirterek "...Bu hakikatleri inkâr ve gerektiği kadar hazırlıklı olmamak, gözümüzü kapamak suretiyle tehlikeden mazur bulunduğumuzu sanmak, sadece bu şekilde düşünenleri değil, aynı zamanda bütün bir topluluğu da tehlikeye maruz bırakır..." demiştir.

Özellikle Siyasal Komisyon'da bazı konulara ilişkin olarak ortaya çıkan ayrılıklar sonucunda, bir yanda başını Türkiye, Irak ve Pakistan'ın çektiği Batı yanlısı denilebilecek bir grup diğer yanda da önderliğini Jawaharlal Nehru, Cemal Abdül Nasır ve Çu En-lay'ın kişiliklerinde Hindistan, Mısır ve Çin Halk Cumhuriyeti'nin üstlendiği Batı karşıtı, bağlantısızlığı savunan ülkelerden oluşan bir grup şeklinde bir kutuplaşma ortaya çıkmıştır. Bununla beraber, konferansın sonunda ortaya çıkan karar ve deklarasyonlar ikinci gruba dâhil ülkelerin ve liderlerinin toplantıya damgalarını vurduklarını göstermektedir.

Konferans sırasında yapılan tartışmalar, oluşan saflaşmalar ve konferansın doğurduğu sonuçlar çok çeşitli değerlendirmelere konu olmuştur. Konferansın en önemli sonucu olarak, başını Hindistan ve Mısır'ın çektiği ve de konferansa ağırlıklarını koyan ülkelerin çeşitli konulardaki birlikteliklerinin iyice farkına varmaları ve böylece bağlantısızlık hareketinin temellerinin atılması gösterilebilir.

b) 1961 Belgrad Konferansı

O yıllarda söz konusu olan sıkı iki kutuplu dünyada bağlantısızlığı savunan ülkeler Bandung Konferansı'nın ardından aralarındaki işbirliğini geliştirmek amacıyla çeşitli temaslar yapmaya başlamışlardır. Bunların ilki, 1956 yılında Yugoslavya, Mısır ve Hindistan liderleri arasında Yugoslavya'nın Briori kentinde yapılan toplantıdır. Tito, Nasır ve Nehru bu toplantıda bağlantısız ülkelerin nasıl bir işbirliği geliştirebileceklerini ele almışlardır. İkili temasların giderek yoğunlaştığı bu dönemde ikinci önemli adım 1960 yılındaki Birleşmiş Milletler Genel Kurulu toplantıları sırasında atılmıştır. 1961 yılının Nisan ayında Mısır'ın başkenti Kahire'de 20 ülkenin temsilcilerinin katılımıyla yapılan toplantıda da, zirve konferansına davet edilecek olan ülkelerin belirlenmesine ilişkin bazı kriterler geliştirilmiş, somut durumlara uygulanma bakımından bazı zayıflıklara rağmen geliştirilen bu kriterler bir anlamda "bağlantısızlığın, bağlantısızlar tarafından tanımı" olmuş, daha sonraki dönemlerde de geçerliliklerini korumuşlardır.

Konferansın toplanmasından bir gün önce Sovyetler Birliği'nin, 1958 yılı Ekim ayından beri Amerika Birleşik Devletleri, Sovyetler Birliği ve İngiltere arasında uygulanmakta olan anlaşmaya uymayarak yeniden nükleer denemelere başlayacağını duyurması durumu daha da gerginleştirmişti. Bu durum, 25 ülkenin doğrudan 3 ülkenin de gözlemci göndererek katıldığı konferansta yapılan konuşmalara da yansımıştır. Tito ve Nasır yanında Gana lideri Kwame Nkrumah ve Endonezya lideri Ahmed Sukarno'nun en aktif liderler olarak gözüktükleri toplantının sonunda oybirliği ile kabul edilen 27 maddelik deklarasyonda çeşitli sorunlara değinilmektedir. Silahsızlanmanın insanlığın karşısında duran en önemli sorun olduğu belirtilerek büyük güçlerin bir an evvel genel ve tam bir silahsızlanma anlaşması imzalamaları ve bu yolla tasarruf edilecek kaynakların insanlığın sosyo-ekonomik gelişmesi için kullanılması istenmiştir. Bildiride sömürgecilik konusuna da geniş yer verilmiş, özellikle Cezayir ve Angola'daki bağımsızlık mücadelelerini destekleyen ifadeler kullanılmıştır. Güney Afrika Cumhuriyeti'ndeki beyaz azınlık rejiminin ırkçı politikası şiddetle kınanarak, bu durumun Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın ve İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'nin açık bir ihlali olduğu vurgulanmıştır.

Bildiride ayrıca, ideolojik ayrılıkların insanlığın gelişmesinin kaçınılmaz bir sonucu olduğu görüşü savunularak hükümetlerin ideolojileri, kendi isteklerini baskı ile kabul ettirmenin bir aracı olarak kullanma eğiliminden vazgeçmeleri istenmekteydi. Nihayet bildiride, az gelişmiş ülkelerin karşılaştıkları ekonomik sorunlara da önemle değinilmekte, bu ülkelerin gelişme sorunlarının ele alınacağı özel bir uluslararası konferansın acilen toplanması gereği ifade edilmekteydi.

c) 1964 Kahire Konferansı

Toplanması için ilk girişimin 1963 Ekim ayında Cemal Abdül Nasır ve Sirimavo Bandaranaike tarafından yapılmasının ardından, İkinci Bağlantısız Ülkeler Zirve Konferansı 1964 yılının Ekim ayında Mısır'ın başkenti Kahire'de 47 ülkenin katılımıyla başlamıştır. Bağlantısızların sorunlarına ve bu sorunların çözüm yöntemlerine ilişkin olarak çeşitli görüşlerin ortaya atıldığı tartışmalar sonucunda "Uluslararası İşbirliği ve Barış İçin Program" başlıklı bir ortak bildiri yayınlanmıştır. Grubun üye sayısını bir öncekinin yaklaşık iki katına çıkararak bu toplantı aynı zamanda ülkeler arasındaki bazı farklılaşmaların ortaya çıkmasını da beraberinde getirmiştir. İlk, bağlantısızlar arasında kendiliğinden bir hiyerarşi ortaya çıkmaktaydı. Nehru'nun liderliğindeki Hindistan, Tito'nun liderliğindeki Yugoslavya ve Nasır'ın liderliğindeki Mısır'ın ilk sıraları paylaştıkları bu sıralamada, Sukarno'nun liderliğindeki Endonezya ve Nkrumah'ın liderliğindeki Gana da onları takip etmekteydiler. Yukarıda adlarını sıraladığımız ülkeler aynı zamanda grup içerisindeki bazı siyasal tutum farklılıklarını da yansıtmaktaydılar.

Hindistan Başbakanı Nehru'ya göre bağlantısızlık her şeyden önce uluslararası alanda barış içerisinde bir arada yaşama ilkesinin uygulanmasıydı ve bloklara karşı düşmanca bir tutumu değil her iki blok ile de iyi geçinmeyi gerektiriyordu. Nehru'ya göre bağlantısızlık dünya politikasının dışında kalan pasif bir tutum demek de değildi. Nitekim Nehru "Biz sadece seyirci değiliz. Biz bu oyunda aynı zamanda aktörleriz. Biz bu oyunda kendi anlayışımıza uygun aktörler olmak niyetindeyiz" diyerek bu noktaya dikkat çekmekteydi.

Mareşal Tito'nun önderliğindeki Yugoslavya'nın izlediği bağlantısızlık politikasının temelinde ise Sovyetler Birliği ile olan çatışma yatmaktaydı. II. Dünya Savaşı sonrasında Tito ile Stalin arasında ortaya çıkan anlaşmazlık 1948 yılında Yugoslavya'nın *Kominform*'dan ihracı ile sonuçlanmıştı. Bu tarihten itibaren Sovyetler Birliği'nin baskısını üzerinde hisseden Tito giderek Batı Bloku'na yaklaşmış, bu çerçevede NATO üyesi iki ülke olan Türkiye ve Yunanistan ile Balkan Pakti'nin oluşturulmasını istemiştir. Stalin'in ölümünden sonra yumuşayan Sovyet tutumu karşısında bu ülke ile olan ilişkilerini normalleştiren Yugoslavya yine de, bağlantısızlık hareketini Sovyetler Birliği'ne daha yakın bir çizgide sürdürme eğilimlerine Tito'nun şahsında karşı çıkmıştır.

Buna karşılık, Nasır'ın liderliği dönemindeki Mısır'ın izlediği bağlantısızlık politikası daha farklı bir gelişim çizgisi izlemiştir. Nasır'ın bağlantısızlığında oldukça belirgin bir Batı karşıtlığı söz konusudur. Bir Arap milliyetçisi olan Nasır Amerika Birleşik Devletleri ve İngiltere'nin teşvikiyle oluşturulan Bağdat Pakti'nin Arapları bölme girişimi olarak değerlendirmekteydi. Bölgede Arapların baş düşmanı olan İsrail'i desteklemeleri dolayısıyla Batılı ülkeleri Arapların düşmanı olarak gören Nasır için, bağlantısızlık politikasının bloklardan birisine bir yakınlığı söz konusu olamazdı.

d) 1970 Lusaka Konferansı

1964 Kahire Konferansı'ndan sonra 1970 yılına kadar bağlantısızların faaliyetlerinde bir duraklama görülmektedir. 1965 yılında Cezayir'de toplanması kararlaştırılan ve "İkinci Bandung" olarak sunulan bir Asya, Afrika ve Latin Amerika ülkeleri konferansı çeşitli nedenlerden dolayı gerçekleştirilememiştir. Nihayet Yugoslavya Cumhurbaşkanı Tito'nun

Afrika gezisi sırasında ele alınan, 1970 yılının Nisan ayındaki Dar-es-Salaam ve Haziran ayındaki Delhi ön toplantılarıyla kapsamı ve 6-7 Eylül tarihinde Lusaka'daki dışişleri bakanları toplantısı ile de içeriği belirlenen Üçüncü Bağlantısız Ülkeler Zirve Konferansı 8-10 Eylül tarihleri arasında Zambiya'nın başkenti Lusaka'da yapılmıştır. Toplam 54 ülkenin katıldığı toplantıda bazı karar ve deklarasyonlar kabul edilerek yayınlanmıştır.

“Barış, Bağımsızlık, Gelişme, İşbirliği ve Uluslararası İlişkilerin Demokratikleştirilmesi Üzerine Deklarasyon” adını taşıyan sonuç metninde, büyük devletler arasındaki çatışma ihtimalinin azaldığına ancak bu durumun küçük ve orta ülkelerin güvenliklerini olumlu yönde etkilemediğine dikkat çekilmekte, bütün dünyayı ilgilendiren konularda karar alma sürecine bu ülkelerin de katılabilmeleri gerektiği vurgulanmaktadır. Deklarasyonda her ülkenin kendi geleceğini düzenleme hakkına da değinilerek, gelişmekte olan ülkeler üzerinde siyasal ve ekonomik yollarla egemenlik kurma amacıyla olan yeni sömürgeciliğin de dünya barışı için önemli bir engel oluşturduğu belirtilmektedir. Afrika'daki ırkçı rejimler ile Portekiz sömürgelerine ilişkin ayrı karar tasarılarının kabul edildiği konferansta dikkati çeken bir konu da, gelişme sorunlarına verilen önem olmuştur. Konferans sonunda bu konuda ayrı bir deklarasyon kabul edilmiştir. “Ekonomik Gelişme ve Bağlantısızlık Üzerine Deklarasyon” adını taşıyan bu belgede, zengin ve yoksul ülkelerin ekonomileri arasında giderek büyüyen uçurumun gelişmekte olan ülkelerin bağımsızlıklarını tehdit ettiği gibi dünya barışı açısından da bir tehlike oluşturduğu görüşü savunulmuş, bu nedenle bağlantısız ülkeler arasındaki ekonomik işbirliğinin geliştirilmesi ve mevcut uluslararası ekonomik düzenin gelişmekte olan ülkelerin çıkarlarını da koruyacak bir yapıya kavuşturulması için çaba harcanması konuları üzerinde durulmuştur.

Bu gelişmenin çeşitli nedenleri vardır. İlk, uluslararası sistemde ortaya çıkan gelişmeler bağlantısızlık hareketinin amaç ve kapsamı üzerinde bazı değişiklikler yaratmıştır. Bloklar arasında ortaya çıkan yumuşama bağlantısız ülkelerin bloklar arasındaki gerginliğin azaltılması amacıyla arabuluculuk yapma gayretlerini gereksiz kılmış, en azından bu gayretlerin öneminin azalmasına neden olmuştur. Blokların yapılarında görülen gevşemeler sonucunda bir bloka dâhil olan ülkelerin diğer blok üyesi ülkelerle ekonomik ve siyasal ilişkiler kurmaya başlamaları, bir başka deyişle bağlantısızların savunduğu “tüm ülkelerin birbirleri ile karşılıklı ilişkiler kurmaları gerektiği” ilkesinin hayata geçmesi de hareket üzerinde benzer bir etkide bulunmuştur. Öte yandan, bağlantısız ülkelerin en çok önem verdikleri, bir bakıma varlık nedenleri olan sömürgecilğe karşı mücadele ortak paydası da giderek eski önemini yitirmeye başlamıştır. 1960'lı yıllarda Afrika'daki Portekiz sömürgeleri dışındaki önemli sömürgelerin hemen hemen hepsi siyasal bağımsızlıklarını elde etmişler, bağlantısızlar grubunun en önemli amaçlarından birisi daha büyük ölçüde gerçekleşmişti. Nihayet bağlantısızlar grubunun giderek büyümesi zaten mevcut olan siyasal çekişmeleri daha da belirginleştirmiştir. Üye sayısının artması hareket içerisindeki gruplaşmalar için uygun bir zemin hazırlarken SSCB-ÇHC çatışması da bu eğilimi güçlendiren bir etkide bulunmuştur. Böylece, siyasal konular üzerinde bir ortak payda bulma imkânının giderek azalması da ilginin bu ortak paydanın daha kolay bulunabildiği ekonomik konulara kaymasına yardımcı olmuştur.

e) 1973 Cezayir Konferansı

1972 yılında Guyana'nın başkenti Georgetown'da yapılan dışişleri bakanları toplantısında kararlaştırılan konferansın hazırlıkları 1973 yılının Mayıs ayında Kabil ve aynı yılın Ağustos ayında da Santiago'da sürdürülmüştür. Konferansın öncesinde yapılan dışişleri bakanları düzeyindeki toplantıda da son hazırlıklar tamamlanmış ve Dördüncü Bağlantısız Ülkeler Zirve Toplantısı 5 Eylül 1973 tarihinde başlamış ve dört gün sürmüştür. Tam üye olarak 76 ülkenin yer aldığı konferansta en fazla dikkati çeken gelişme Latin Amerika ülkelerinin bağlantısızlık hareketine ilgisinin artması olmuştur. Gerçekten de bu ülkeler başlangıçta, başta Amerika Birleşik Devletleri olmak üzere Batı ile olan yakın

ilişkileri dolayısıyla bağlantısızlık hareketine pek ilgi göstermemişler, daha önceki toplantılarda (çoğu da gözlemci olmak kaydı ile) sınırlı bir biçimde temsil edilmişlerdir. Ancak 1970'li yıllardan itibaren, gerek uluslararası sistemdeki yumuşamanın etkisiyle gerek bazılarının Amerika Birleşik Devletleri'nden nispeten otonom davranma arzularından gerekse bağlantısızların bu ülkeler açısından da önem taşıyan ekonomik konulara daha fazla önem vermeye başlamalarıyla bu durum değişmiş, 1973 Cezayir Konferansı'nda 5 Latin Amerika ülkesi tam üye olarak yer alırken 9 Latin Amerika ülkesi de toplantıya gözlemci göndermiştir.

Toplantı sonunda yayınlanan siyasal deklarasyonda bloklar arası yumuşamanın dünya barışı üzerindeki olumlu etkilerine değinilmiş, bununla beraber bu gelişmelerin bağlantısız ülkelerin sorunlarına çözüm getirmeye de ifade edilmiştir. Daha öncekilerde olduğu gibi bu konferansta da, Portekiz sömürgeleri, Namibya, Zimbabve ve Güney Afrika Cumhuriyeti konularında; sömürgeciliği, ırkçılığı ve Batılı ülkelerin Portekiz'e ve Afrika'daki beyaz azınlık rejimlerine sağladıkları desteği kınayan kararlar alınmıştır.

Konferansta ekonomik sorunların taşıdığı önem, sonuçta yayınlanan "Ekonomik Deklarasyon ve Ekonomik İşbirliği için Faaliyet Programı" adlı belgelerin "Siyasal Deklarasyon"dan daha kapsamlı bir görünüm vermelerinden de çıkarsanabilmektedir. Bu belgelerde, bloklar arası yumuşamanın gelişmekte olan ülkeler açısından herhangi bir yarar sağlamadığını, aksine gelişmiş ülkeler arasındaki ekonomik ilişkilerin giderek daha da artmasıyla gelişmekte olan ülkelerin aleyhine bir durum yarattığını savunan bağlantısız ülkeler, özellikle uluslararası ticarete gelişmekte olan ülkelerin ihracat gelirlerini arttırıcı önlemler alınması, bu ülkelere teknoloji transferinin kolaylaştırılması, bu ülkelerin borç yüklerinin azaltılması konuları üzerinde durmuşlardır.

f) 1976 Kolombo Konferansı

1975 yılında Peru'nun başkenti Lima'da yapılan dışişleri bakanları toplantısında yeni üyelik konuları ele alınmış, bağlantısızlar arasındaki dayanışmayı pekiştirme ve eşitsiz olan uluslararası ekonomik sistemi yeniden düzenleme ile ilgili ilkeler saptanmıştır. Bu açıdan üzerinde en çok durulan konu uluslararası para sisteminin yeniden düzenlenmesi olmuştur. 1973 Cezayir Konferansı sırasında oluşturulan Koordinasyon Bürosu'nun 30 Mayıs-2 Haziran 1976 tarihleri arasında Cezayir'in başkenti Cezayir'de yaptığı çalışmalar sonrasında yayınlanan bildirilerde de ekonomik konular ön planda yer almaktaydı. Bundan kısa bir süre sonra, 8-13 Temmuz tarihlerinde Hindistan'ın başkenti Yeni Delhi'de 62 ülke delegasyonunun ve 45 basın ajansı temsilcisinin katıldığı toplantıda da, bağlantısız ülkelerin kitle iletişim araçları ile ilgili konularda yapabilecekleri işbirliği üzerinde durulmuştur. Zirveden hemen önce, 11-15 Ağustos tarihlerinde Sri Lanka'nın başkenti Kolombo'da yapılan dışişleri bakanları toplantısında konferansa çeşitli statülerde katılacak ülkeler belirlenirken Koordinasyon Bürosu'nun 17 olan üye sayısı 25 olarak yeniden düzenlenmiş, taraflar arasında sürtüşme doğuracak konuların gündeme gelmesi önlenmeye çalışılmıştır.

Konferansa (Filistin Kurtuluş Örgütü dâhil) 86 ülke tam üye olarak katılmıştır. O sıralarda tüm ülkeleri ilgilendiren ve izlenecek tutum açısından üyelerin büyük çoğunluğunun üzerinde anlaşabileceği bir güncel sorun olmadığından özellikle "Siyasal Deklarasyon"da konular benzer ağırlıkla yer almıştır. Bağlantısızlık hareketinin genel durumu, bazı sömürgelerin bağımsızlıklarına kavuşmaları, Güney Afrika ve ırk ayrımı sorunu, Orta Doğu ve Filistin sorunu, Güney Doğu Asya ve Kamboçya sorunu, Hint Okyanusu'nun ve Kore'nin silahtan arındırılması siyasal deklarasyonda ele alınan konulardan bazılarıdır. Konferans sırasında ve sonrasında ekonomik konulara ilişkin olarak, aynı yılın Mayıs ayında Nairobi'de yapılan Birleşmiş Milletler Ticaret ve Gelişme Konferansı'nda (UNCTAD IV) "77'ler Grubu" tarafından ortaya konan görüşler tekrarlanmıştır. Daha önceki toplantılarda ele alınmamış yeni bir konu olarak da, Petrol İhraç Eden

Ülkeler Örgütü (*Organization of Petroleum Exporting Countries-OPEC*) modeli temel alınarak diğer ham maddeler için benzer örgütlenmelerin gerçekleştirilmesi çabalarından söz edilebilir.

g) 1979 Havana Konferansı

1976 Kolombo Konferansı ile 1979 Havana Konferansı arasında, Bağlantısız Ülkeler Koordinasyon Bürosu'nun gerçekleştirdiği beş toplantı söz konusudur. 25 ülkenin temsilcilerinin katıldığı bu toplantıların ilki 1977 yılının 7-11 Nisan tarihleri arasında Yeni Delhi'de yapılmıştır. 1978 yılının 18-21 Mayıs tarihleri arasında Küba'nın başkenti Havana'da yapılan ikinci toplantıda bağlantısızlık kavramının tanımı ile ilgili yoğun tartışmalar olmuş, konuya ilişkin önemli bir karar alınamamıştır. Üçüncü toplantı 1978 yılının 22-24 Haziran tarihleri arasında Belgrad'da yapılmış, sonuçta bir genel deklarasyon ile beraber bir "Ekonomik İşbirliği İçin Faaliyet Programı" ve Orta Doğu sorunu ile ilgili üç karar kabul edilmiştir. Koordinasyon Bürosu dördüncü toplantısını 1979 yılının 6-10 Mayıs tarihleri arasında Sri Lanka'nın başkenti Kolombo'da yapmıştır. Görüşmeler sırasında en çok tartışılan iki sorun olarak ortaya çıkan Kamboçya'nın temsili ve Mısır'ın üyelikten çıkarılması konuları hakkında bir karara varılamayarak bunların halli doğrudan zirve toplantısına bırakılmıştır. Büro'nun zirve öncesi son toplantısı 1979 yılının 28-29 Ağustos tarihleri arasında Havana'da yapılmış ve bunun hemen ardından 30 Ağustos tarihinde de teamüli dışişleri bakanları toplantısı gerçekleştirilmiştir. Daha çok konferansa çeşitli statülerde katılacak ülkelerin belirlenmesi tartışmalarıyla geçen bu toplantının ardından Altıncı Bağlantısız Ülkeler Zirve Konferansı 3 Eylül'de açılmıştır.

95 üyeden 92'sinin katıldığı toplantı bağlantısız ülkeler zirve konferansları tarihine siyasal gruplaşmaların yoğunlaşarak bağlantısızlık hareketinin varlığının tartışma konusu yapıldığı bir zirve olarak geçmiştir. Konferansta, bir yanda Endonezya, Senegal, Fas, Kenya gibi sayıları 20 civarında olan Batı yanlısı "muhafazakâr" üyeler yer alırken; diğer yanda da Afganistan, Angola, Küba, Etiyopya, Libya, Suriye gibi yine sayıları 20 civarında olan ve çoğu Sovyetler Birliği ile iyi ilişkiler içerisinde bulunan "radikal" üyeler yer almakta; ayrıca başını Hindistan, Yugoslavya, Tanzanya, Sri Lanka gibi ülkelerin çektiği ve en büyük grubu oluşturan "bağımsızlar", "orta yolcular" olarak adlandırılan bağlantısızlık hareketinin bloklardan "eşit mesafe uzaklıkta bulunmasını" uygun gören üçüncü bir grup bulunmaktaydı.

Bu çerçevede yapılan tartışmalarda, Kamboçya'nın temsili sorunu, fiilen ülkenin denetimini elinde bulunduran Heng Samrin ve devrik Pol Pot yönetimlerinin her ikisinin de kabul edilmemesi şeklinde sonuçlandırılırken, Mısır'ın üyeliğinin askıya alınması konusu sonra yapılacak olan dışişleri bakanları toplantısına bırakılmıştır. Toplantı sonunda yayınlanan "Siyasal Deklarasyon"da Mısır'ın İsrail ile yapmış olduğu Camp David Antlaşmaları kınanır, bölgede sürekli bir barışın ancak İsrail'in işgal ettiği tüm topraklardan çekilmesi ve Filistin halkının meşru haklarının tanınması ile gerçekleşebileceği ifade edilirken, Mısır'ın üyeliğinin askıya alınması önerisi başta Liberya ve Senegal olmak üzere sayıları 15 civarında olan Afrikalı muhafazakârlar tarafından şiddetle eleştirilmiştir. Batı yanlısı olarak bilinen bu ülkelerin Mısır'ı bu nedenle destekledikleri söylenebilirse de, ayrıca çoğu petrol ithalatçısı olan bu ülkelerin bu yolla, Mısır'ın üyeliğinin askıya alınmasını teklif eden Arap ülkelerinin petrol fiyatlarını arttırmalarıyla karşılaştıkları ekonomik zorlukları protesto ettikleri bilinmekteydi. Konferansın sonunda siyasal ve ekonomik bölümlerden oluşan bir deklarasyon kabul edilirken siyasal konular yeniden önem kazanmıştır. "Siyasal Deklarasyon"da bağlantısızlığın ilke ve uygulamalarına geniş yer verilirken Güney Afrika, Batı Sahra, Orta Doğu, Kamboçya, Hint Okyanusu ve Akdeniz'in silahtan arındırılması gibi konulara ilişkin olarak grubun tutumu ifade edilmiştir.

h) 1983 Yeni Delhi Konferansı

1979 Havana Konferansı'nda bir sonraki zirvenin 1982 yılında Irak'ın başkenti Bağdat'ta yapılması kararlaştırılmıştı.

Fakat bundan bir süre sonra başlayan ve de giderek şiddetlenen İran-İrak savaşı toplantının Bağdat'ta yapılmasını gerek diplomatik açıdan gerekse güvenlik açısından engelledi. Bunun üzerine, toplantının 1983 yılının Mart ayında Hindistan'ın başkenti Yeni Delhi'de yapılması kararlaştırıldı.

Zirve öncesinde Koordinasyon Bürosu üç toplantı yapmıştır. Bunlardan ilki 6-8 Nisan 1982 tarihinde Kuveyt'in başkenti Kuveyt'de, ikincisi de 2-5 Haziran 1982 tarihlerinde Küba'nın başkenti Havana'da yapıldı. İlkinde Orta Doğu, ikincisinde de Latin Amerika sorunları ve Falkland Savaşı ele alınan güncel sorunların ağırlık noktasını oluşturdular. Koordinasyon Bürosu'nun üçüncü ve olağanüstü toplantısı 10-15 Ocak 1983 tarihlerinde Nikaragua'nın başkenti Managua'da yapıldı. Bu toplantıda da, Latin Amerika'ya ilişkin sorunlar ele alınan konular arasında en önemli yeri tutuyordu.

1983 yılının 3-5 Mart tarihlerinde yapılan dışişleri bakanları toplantılarıyla hazırlıkları tamamlanan Yedinci Bağlantısız Ülkeler Zirve Konferansı 7 Mart tarihinde, 101 tam üyeden 99'unun katılımıyla Hindistan'ın başkenti Yeni Delhi'de Hindistan Başbakanı Indra Gandhi tarafından açıldı. Yapılan konuşmalarda en fazla, Falkland Savaşı ile ilgili olarak Arjantin'in desteklenmesi, Mısır'ın bağlantısızlık hareketi içerisindeki durumu, Hint Okyanusu'ndaki Diego Garcia adasında bulunan Amerika Birleşik Devletleri üssüne karşı takınılacak tavır, İran-İrak savaşının sona erdirilmesi konuları üzerinde durulurken Koordinasyon Bürosu'nun 36 olan üye sayısının da 66 olması kararlaştırılmıştır.

Konferansın 12 Mart tarihli son toplantısında, ekonomik ve siyasal bölümlerden oluşan bir deklarasyon ile "Yeni Delhi Mesajı" olarak adlandırılan bir belge kabul edildi. Yeni Delhi Mesajı'nda büyük güçlere yapılan nükleer silahsızlanma çağrısının yanında Filistin, Namibya (Güney Batı Afrika) Güney Afrika ve Orta Amerika sorunlarına acilen siyasal çözüm bulunması gerektiği görüşüne yer verilirken, "Siyasal Deklarasyon"da da benzer konulara değiniliyor, çeşitli genel ve bölgesel sorunlar ve bunlara ilişkin olarak önerilen çözüm yolları daha detaylı bir biçimde ele alınıyordu. Önceki zirvelerde kabul edilenlere oranla daha pragmatik bir görünümde olan 83 sayfalık "Ekonomik Deklarasyon"da ise esas olarak mevcut ekonomik krizi aşma ve dünya ekonomik düzenini yeniden oluşturma arzu ve önerileri yer alıyor, bu konulara ilişkin olarak Birleşmiş Milletler sistemi içerisinde bir uluslararası konferans toplanması isteği belirtiliyordu.

1) 1986 Harrare Konferansı

Bağlantısız ülkeler zirve konferanslarından sekizincisi, 1-7 Eylül 1986 tarihlerinde Zimbabwe'nin başkenti Harrare'de yapıldı. Filistin Kurtuluş Örgütü (FKÖ) ve Güney Batı Afrika Halk Örgütü (*South West Africa People's Organization-SWAPO*) temsilcileri ile birlikte 101 üyenin katıldığı konferans 26-30 Ağustos tarihlerinde yapılan dışişleri bakanları toplantısının ardından 1 Eylül tarihinde Zimbabwe Başbakanı Robert Mugabe'nin konuşmasıyla açıldı. Üzerinde en fazla durulan konunun Güney Afrika Cumhuriyeti'nde uygulanan ırk ayrımı politikası olduğu konferansta, silahsızlanma ve az gelişmiş ülkelerin dış borç sorunu da ele alınan diğer önemli konuları oluşturdular.

Konferansın sonunda üç deklarasyon, bunlar dışında bir de "Harrare Çağrısı" (*Harrare Appeal*) olarak adlandırılan bir anlamda konferansın sonuç metni kabul edilmiştir. "Ekonomik Deklarasyon" daha önceki zirvelerdekilerden pek farklı bir nitelik taşımazken "Siyasal Deklarasyon"da Amerika Birleşik Devletleri'nin Libya'ya karşı gerçekleştirmiş olduğu hava saldırısı kınanıyor ve yine bu ülke Nikaragua'da hükümete karşı mücadele eden kontra gerillalarına verdiği destek dolayısıyla ağır bir dille eleştiriliyordu. Bu deklarasyonda ayrıca FKÖ'nün haklı mücadelesine olan destek belirtiliyor, İran-İrak çatışmasının sürmesinden duyulan endişeler açıklanıyor, Kamboçya ve Afganistan sorunlarına ilişkin olarak da tüm yabancı güçlerin müdahaleden vazgeçmeleri çağrısında bulunuluyordu. "Güney Afrika'ya İlişkin Deklarasyon"da ise Pretoria'daki beyaz azınlık yönetiminin uyguladığı *apartheid* (ırk ayrımı) politikasını sona erdirmesi

için bu ülkeye baskı yapılması gerektiği belirtiliyordu. Harrare Çağrısı'nda Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Ronald Reagan ve Sovyetler Birliği lideri Mikhail Gorbaçov'dan silahlanma yarışına son vermeleri istenmekteydi.

i) 1989 Belgrad Konferansı

Bağlantısız ülkeler zirve konferanslarından dokuzuncusu 4-7 Eylül 1989 tarihlerinde Yugoslavya'nın başkenti Belgrad'da yapıldı. 65'i en üst düzeyde temsil edilen 102 ülkenin katıldığı toplantıda çok sayıda da gözlemci ve misafir statüsünde heyet yer almıştır. 7 Eylül tarihinde 23 siyasal ve 17 ekonomik doküman ile birlikte sonuç deklarasyonu kabul edilmiştir. Toplantı sırasında Yugoslavya ve diğer bazı ülkelere gelen "sorunlara daha pragmatik bir yaklaşım" önerisi bu belgeye de yansımıştır. Nitekim Yugoslav haber ajansı deklarasyondan hareketin "dünya sorunlarına gerçeği ve daha pragmatik yeni yaklaşımını" yansıtan "özlü ve kısa" bir belge olarak söz etmiştir.

Sonuçtaki "Siyasal Deklarasyon"da bloklar arasında ortaya çıkan yumuşamadan olumlu bir şekilde söz edilirken, bu durumda bağlantısızlık hareketinin "eylem ve stratejisini modernize etmesi" gereği vurgulanmaktaydı. Bu çerçevede, yeni dönemde hareketin insan hakları konusuna vermesi gereken önem belirtiliyordu. Bu arada, "Yeni Uluslararası Ekonomik Düzen" in bağlantısız ülkeler grubunun temel amaçlarından birisi olduğu; ırkçı Güney Afrika rejimine yönelik her türlü baskının artırılması gerektiği; Lübnan'daki iç savaşa son verilmesi ve Filistin sorununun da Birleşmiş Milletler himayesinde gerçekleştirilecek bir uluslararası konferans yolu ile ele alınmasının önemi üzerinde durulmakta ve Filistin devletinin tanınması istenmekteydi.

Aslında, geçmişte olduğu gibi bugün de, bu türden bir dış politika stratejisine yönelen ülkelerin en büyük sorunları kendi iç yapılarındaki istikrarsızlıklar olmaktadır. Hem ülke liderliklerinin kendi aralarındaki sorunlar hem de temsil ettikleri ülkelerin iç yapılarındaki farklı ekonomik gelişme dereceleri; farklı gelenek ve kültürlerin, farklı etnik ve dini grupların varlığı; ulusal kimliklerin gelişmemişliği, ayrılıkçı tutumlar vb. merkezkaç eğilimlerin etkisi bu ülkelerin dış politikalarını da etkileyen istikrar bozucu eğilimlerdir. Dolayısıyla günümüzde hala biçimsel anlamda bağlantısız ülkelerin zirve toplantılarını yapan bu ülkelerin dış politikalarında belirgin ortak paydalar bulmak oldukça zordur. İki kutuplu sistemin sona ermesi, bir bakıma klasik anlamıyla bağlantısızlık stratejisinin de sonunu hazırlamıştır. Çünkü artık dâhil olunmaktan kaçınılabilecek tam bir kutupsal rekabet kalmamıştır. Dolayısıyla bu ülkelerin bir bakıma bu iki kanat liderliklerini birbirlerine karşı kullanarak siyasi ya da ekonomik avantaj elde etme imkânları da kalmamıştır. Böylece konunun özellikle siyasi/askeri düzeyde orijinal anlamını yitirdiği söylenebilir. Bu nedenle bağlantısızlık hareketinin ilgisi daha çok ekonomi ağırlıklı konulara kaymıştır. Dolayısıyla bu grup içerisinde yer alan yaklaşık 115 üye ülkenin dış politikalarındaki belki de en önemli türdeşlik noktaları artık bu türden konulara ilişkin olmaktadır.

Faruk SÖNMEZOĞLU

KAYNAKÇA*

Sönmezoğlu, Faruk, **Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi**, gözden geçirilmiş ve genişletilmiş yedinci baskı, Der Yayınları, İstanbul 2019.

Keesing's Contemporary Archives

Facts on File

Çelikkol, Oğuz, **Bağlantısız Ülkeler ve Türkiye**, Basılmamış Doktora Tezi, İ. Ü. İktisat Fakültesi, 1976,

Kardelj, Edward, **Bloksuzluğun Tarihsel Kökeni**, çev. F. Kaya, Ankara: Toplum Yayınları, 1977.

Korany, Bahgat, With Contributors, ***How Foreign Policy Decisions are Made in the Third World, A Comparative Analysis***, Boulder, Colorado, Westview Press, 1986.

Miller, J. D. B., ***The Politics of the Third World***, London, Oxford University Press, 1966.

*Kaynaklar faydalanılma yoğunluğuna gore sıralanmıştır.

02/07/2022 tarihinde <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/baglantisizlik/?pdf=5202> adresinden eriřilmiřtir